

18.12.2017

EOAK/6545/2017

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijä Riikka Jackson

VILLA JUNIOR

Tarkastuspöytäkirja

Aika: 21.11.2017

Paikka: Villa Junior, Abnoy Oy, Parkkuu (Ylöjärvi)

Läsnä: **Oikeusasiamiehen kansliasta:**
Esittelijäneuvos Tapio Rätty
Esittelijä Riikka Jackson

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastosta
Ylitarkastaja - - -

Tarkastuskohteesta:
Ohjaaja - - -
Ohjaaja - - -

Laitoksen johtajan kanssa keskusteltiin lyhyesti puhelimessa tarkastuksen aikana.

Tarkastuksen jälkeen laitoksen johtaja toimitti lisäyksiä ja kommentteja pöytäkirjaan.

Tarkastuksen tarkoitus

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta. Perusteet ennalta ilmoittamattomaan tarkastukseen selvitettiin laitoksen henkilökunnalle.

Oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua lastenkodin tiloihin ja toimintatapoihin sekä lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Tarkastuksella keskusteltiin erityisesti lastensuojelulain tarkoittamien rajoitustoimenpiteitten käytöstä. Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota myös lapsen oikeuteen luottamukselliseen keskusteluun sosiaalityöntekijän kanssa ja terveydenhuollon järjestämiseen.

Aluehallintovirasto suoritti oman osatarkastuksensa oikeusasiamiehen kanslian tekemän käynnin yhteydessä.

Lastensuojeluyksikkö Villa Jr.

Villa Junior on 7-paikkainen lastensuojeluyksikkö 15–17-vuotiaille nuorille, joilla on ongelmia päihteiden kanssa. Yksikkö aloitti toimintansa Parkkuussa, Ylöjärvellä 18.9.2017. Yksikön tiloissa on aiemmin toiminut kyläkoulu ja juuri ennen lastensuojelulaitoksen perustamista tiloissa toimi turvapaikanhakijoiden vastaanottoyksikkö.

Yksikön kuntoutus perustuu Nauha Ry:n aikuisille tarkoitetun päihdekuntoutusyksikkö Villa Hockeyn malliin. Runkona on viikko-ohjelma, johon kaikki nuoret osallistuvat. Viikko-ohjelman tarkoituksena on tukea ja ohjata nuorta päihteettömään elämään. Keskeistä on yhteisöllisyys, lääkkeettömyys ja toiminnallisuus.

Lapset voivat tulla Villa Junioriin huostaanotettuina, kiireellisenä sijoituksena tai avohuollon tukitoimenpiteenä.

Laitoksessa ei ole kameravalvontaa. Laitoksen ovet ovat lukittuina öisin.

Tarkastuksen yhteydessä pyydetty aineisto

Lapset, sijoitukset (avohuolto, kiireellinen, huostaanotto, jälkihuolto)
Sijoituskunnat
Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän yhteystiedot
Yksikön omat tai kunnan antamat ohjeet rajoituspäätöksistä.
Viimeinen palotarkastuspöytäkirja.
Kotiharjoittelusuunnitelmalomake

Lasten kuuleminen

Tarkastuksella kuultiin kaikkia paikalla olleita kuutta lasta. Lasten kuulemisesta ei erikseen laadittu pöytäkirjoja.

Vastatoimien kieltö

Lapsia kuultaessa lapsille ilmoitettiin, että he voivat ottaa yhteyttä tarkastajiin, mikäli heihin kohdistetaan ”kostotoimia” tarkastuksen johdosta. Tämän lisäksi osalle lapsista annettiin oikeusasiamiehen esittelyvihkonen ”Voiko oikeusasiamies auttaa”.

Henkilökuntaa muistutettiin negatiivisten vastatoimien kiellosta.

Sijoitetut lapset

Yksikköön sijoitetut lapset ovat 15–17-vuotiaita. Heistä kolme on tyttöjä ja neljä poikia. Keskimääräinen sijoitusaika on 3–6 kuukautta. Tarkastuksen jälkeen yksi tytöistä on täyttänyt 18 vuotta ja siirtynyt pois yksiköstä.

Koulunkäynti

Lapset eivät pääsääntöisesti tee opintoja päihdekuntoutusjakson aikana. Laitoksen henkilökunnan mukaan opinnot on perusteltua keskeyttää kuntoutuksen ajaksi, koska laitoksen järjestämä kuntoutus edellyttää intensiivistä lapsen kanssa tehtävää yksilötyötä.

Suurimmalla osalla lapsista oli kuitenkin opiskelupaikka esimerkiksi ammattioppilaitoksessa, joka kuitenkin sijoituksen aikana oli katkolla. Eräs lapsi suoritti kokki-opintoja laitoksesta käsin, ja teki harjoittelujaksoja laitoksen keittiössä.

Yksi lapsi on edelleen perusopetuksen piirissä ja teki siihen liittyviä tehtäviä laitoksessa. Hän oli kuitenkin kirjoilla omassa koulussaan. Lapselle oli epäselvää, keneltä hän voisi saada apua koulutehtävien tekemiseen.

Laitoksen johtaja lisäsi tarkastuksen jälkeen ”Koulupaikat, keskeytykset ja opintojen tekeminen Villa juniorissa arvioidaan yksilöllisesti nuoren sosiaalityöntekijän, koulun ja vanhempien kanssa. Jokaisella nuorella on oikeus koulutukseen ja siksi pyrimme Villa juniorin kuntouksella ja suunnitelmallisuudella yhdessä sosiaalityöntekijän, koulun ja perheen kanssa pääsemään lopputulokseen mikä on nuoren oman edunmukaista. Villa Juniorista voi käydä peruskoulua Kurun yläasteella, jos nuori on koulukuntoinen eikä päihderiippuvuus vaikuta keskittymiseen tai opintojen etenemiseen.”

Aluehallintovirasto selvittää erikseen sijoitettujen lasten opiskeluun ja koulunkäyntiin liittyvät kysymykset.

Terveydenhuolto

Laitoksen ohjaajien mukaan lasten terveydenhuoltopalvelut pystytään järjestämään lapsen tarpeiden mukaisesti. Yksikössä käy lääkäri kerran kuukaudessa. Lääkäri keskustelee lapsen kanssa ja käy läpi muun muassa lapsen lääkityksen.

Potilaslain 7 §:ssä on säädetty alaikäisen potilaan asemasta. Säännöksen mukaan, jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Silloin, kun lapsi ei ikänsä ja kehitystasonsa johdosta ole kykenevä päättämään hoidostaan, alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Arvion lapsen kehitystasosta tekee terveydenhuollon työntekijä.

Potilaslain 9 §:n mukaan, jos alaikäinen potilas ikänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Ohjaajat ilmoittivat, että lapselle varataan aika lääkärille hänen tarpeidensa mukaisesti. Lapsen kanssa keskustellaan terveydenhuollon tarpeen syistä, koska henkilökunta haluaa tietää, mikäli lapsella on terveydenhuoltoon liittyviä huolia. Mikäli asiassa olisi jotakin epäselvää, asia vietäisiin työryhmän keskusteluun. Ohjaajien mukaan lapsi saa halutessaan tavata lääkäriä yksikössä myös ilman ohjaajan läsnäoloa.

Lasten olosuhteet laitoksessa

Kaikilla lapsilla on oma avara huone, jota lapsi voi sisustaa oman mielensä mukaan. Villa Juniorin sääntöjen mukaan lapsella ei voi olla omassa huoneessaan televisiota, pelikonsolia tai tietokonetta. Myöskään omaa puhelinta ei saanut olla ollenkaan.

Laitoksen sääntöjen mukaan lapsella saa käydä vierailijoita ainoastaan sunnuntaisin tiettyinä ennalta sovittuna aikana. Edellytyksenä vierailijan vastaanottamiselle on, että vierailija on päihteetön.

Lapsen tyttö/poikaystävä eivät tarkastuksella käytyjen keskustelujen mukaan saa vieraila yksikössä. Sääntöjen mukaan lapsi ei myöskään voi soittaa tyttö/poikaystävälle laitoksessa olon aikana. Soittaminen on mahdollista vain lapsen läheisille (vanhemmat, sisarukset, isovanhemmat ym.), jotka on määritelty lapsen ”soittolistassa”.

Laitoksen johtaja ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että ”sääntöjen mukaan nuori saa pitää yhteyttä itselleen läheisiin päihteettömiin ja turvallisiin ihmisiin sekä kasvatusta, kehitystä ja terveyttä tukeviin ihmisiin. Kuten vanhempiin, sisaruksiin, isovanhempiin. Tyttö ja poikaystävät ovat tervetulleita junioriin, jos esimerkiksi vanhemmat ovat sitä mieltä, että tyttö /poikaystävä tukee nuoren kuntoutusta eikä käytä päihkeitä. Sama sääntö koskee tyttö/poikaystävälle tehtäviä puhelinsoittoja.”

Laitoksessa on vanha koulun liikuntasali, jota lapset käyttävät aktiivisesti liikuntaan ja muuhun vapaa-ajan viettoon. Liikuntasalissa on myös biljardipöytä. Lapsilla on mahdollisuus käydä lenkeillä tai veneilemässä läheisellä järvellä.

Kuullut lapset kertoivat hyötynensä Villa Juniorin tarjoamasta hoidosta. Lapset pitivät rasti-työskentelyä järkevänä erityisesti silloin, kun lapset analysoivat itseään ja arvioivat omaa käytöstään. Lapset pitivät hyödyllisenä sitä, että laitoksen aamupiireissä etsittiin yhdessä vastauksia lapsia askarruttaviin kysymyksiin.

Lapsista välittyi heitä kuultaessa kuva siitä, että lapset pystyivät laitoksessa ollessaan tuomaan esiin kokemiaan ongelmia, epäkohtia ja positiivisia asioita. Lapset käsitelivät analyttisesti ongelmiaan ja pystyivät erittelemään kypsästi omia ajatuksiaan. Jotkut lapset kertoivat itse pyrkineensä hakeutumaan päihdekatkaisuhoitoon ja pitivät Villa Juniorin antamaa tukea oman ongelmansa hoitamisessa hyvänä.

Laitoksessa oli käytössä tarkasti rakennettu ja suunniteltu viikko-ohjelma. Lapset pitivät laitoksen arkirytmiiä hyvänä: ”ei ole koskaan tylsää” ja ”on koko ajan tekemistä”.

Laitoksen johtaja ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että ”viikko/päiväohjelman tarkoitus on kuntouttaa sekä tukea nuoren kasvua ja kehitystä. Asiakasprofiili on käytännössä niin, ettei arkirytmiiä ole käytännössä ollenkaan eikä nuorella ole olemassa arjen rutiineja. Esimerkiksi peseytymisenkin voi olla uusia asia. Viikko/päiväohjelma tukee myös arjen rutiinien muodostumista mikä edesauttaa nuoren koulun käyntiä. Arkirytmien muodostuminen on eriarvoisen tärkeää koulun käynnin kannalta, jotta nuori herää ja lähtee kouluun.”

Kuntoutukseen liittyvä ”rasti”-työskentely

Rastityöskentelyä käytetään laitoksessa kuntouttavan hoidon osana. Laitoksen sääntöjen ja ohjeiden mukaan rastilla tarkoitetaan ”seuraamusta jostain sääntörikkeestä, kuntoutussuunnitelman tai hyvän käyttäytymisen vastaisesta toiminnasta. Yksinkertaisesti rasti on kirjallinen

VILLA JUNIORIN VIIKKO-OHJELMA VKO 39		
MAANANTAI 25.9.2017 <i>Kullervo</i> ➤ Klo 8.00 Aamupala ➤ Klo 8.15 "Tarkastus" ➤ Klo 8.45 Aamurinki+rastit ➤ Klo 10.00 Kahvit ➤ Klo 10.30 Historymä ➤ Klo 11.30 Lounas ➤ Klo 12.15 Vastualueet + omat huoneet ➤ Klo 13.45 Tarkastus ➤ Klo 14.00 Välipala ➤ Klo 14.15 Lounas ➤ Klo 17.30 Päivälinen ➤ Klo 20.15 Ilta-pala+iltarinki	KESKIVIIKKO 27.9.2017 <i>Vesa</i> ➤ Klo 8.00 aamupala ➤ Klo 8.15 "Tarkastus" ➤ Klo 8.45 Aamurinki+rastit ➤ Klo 10.00 Kahvit ➤ Klo 10.30 Historymä ➤ Klo 11.30 Lounas ➤ Klo 12.15 Yhteiskokous/syysretken suunnittelu ➤ Klo 13.45 Vastualueet ➤ Klo 14.15 Välipala ja tarkastus ➤ Klo 16.00 Sotot ➤ Klo 17.00 Päivälinen ➤ Klo 17.30- 19.30 Sauna ➤ Klo 19.45 Ilta-pala+iltarinki	PERJANTAI 29.9.2017 <i>Mika, Mikko, Mikaela</i> ➤ Klo 8.00 Aamupala ➤ Klo 8.15 "Tarkastus" ➤ Klo 8.45 Aamurinki+rastit, sunnuntain vierailijat ➤ Klo 10.00 Kahvit ➤ Klo 10.30 Historymä ➤ Klo 11.30 Lounas ➤ Klo 12.15 Vastualueet + omat huoneet ➤ Klo 13.45 Tarkastus ➤ Klo 14.00 Välipala ➤ Klo 14.15 Liikunta+kaupat ➤ Klo 17.30 Päivälinen ➤ Klo 20.15 Ilta-pala+iltarinki
TIISTAI 26.9.2017 <i>Kusma</i> ➤ Klo 8.00 Aamupala ➤ Klo 8.15 "Tarkastus" ➤ Klo 8.45 Aamurinki+rastit ➤ Klo 10.00 Kahvit ➤ Klo 10.30 Työskentelypäivä ➤ Klo 12.00 Lounas ➤ Klo 12.45 Tehtäväryhmä ➤ Klo 14.00 Tehtävät/Keskustelu/asioiden hoito ➤ Klo 17.00 Päivälinen ➤ Klo 19.45 Ilta-pala+iltarinki	TORSTAI 28.9.2017 <i>Arija, Lempi</i> ➤ Klo 8.00 Aamupala ➤ Klo 8.15 "Tarkastus" ➤ Klo 8.45 Aamurinki+rastit ➤ Klo 10.00 Kahvit ➤ Klo 10.30 Syysretken suunnittelu ➤ Klo 12.00 Lounas ➤ Klo 12.45 Historymä ➤ Klo 13.45 Välipala ➤ Klo 14.00 Tehtäväryhmä/asioidenhoito ➤ Klo 17.00 Päivälinen ➤ Klo 20.15 Ilta-pala+iltarinki	LAUANTAI 30.9.2017 <i>Sini, Sija</i> ➤ Klo 8.30 Aamupala ➤ Klo 8.45 "Tarkastus" ➤ Klo 9.00 Päivän ohjelman läpi-käynti yhteisessä tiloissa ➤ Luonto ➤ Klo 17.30- 19.30 Sauna ➤ Klo 20.15 Ilta-pala+iltarinki

SUNNUNTAI 1.10.2017
Rauno, Paine, Rainer
 ➤ Klo 10.00 Aamupala
 ➤ Klo 10.15 "Tarkastus"
 ➤ Klo 10-15 Vierailijat
 ➤ Klo 14.00 Päivälinen
 ➤ Klo 16-17.30 NA-Villa
 ➤ Klo 19.30 Ilta-pala+iltarinki

Viikko-ohjelmaan saattaa tulla muutoksia. Jokaisen päivän ohjelma vahvistetaan aamuringissä. Hiljaisuus klo 23!

-hoitoyhmiä -ohjaajat
 -koulua arvioidaan nuoren maksu-est-tyydytti lisäantaa sääntöihin
 -vetä

tehtävä, joka tehdään ja puretaan sovitusti yhteisölle. Rastien tarkoitus on auttaa asiakasta näkemään toimintansa ja tavoitteidensa välinen ristiriita ja auttaa asiakasta ymmärtämään, mikä on yhteisössä ja laajemminkin hyvää ja omaa toipumista tukevaa toimintaa yksilöiden ja yhteisön kannalta.”

Rastitehtävissä lapsi siis kirjoittaa omasta käyttäytymisestään tai menettelystään tekstiä ja vastaa laitoksen henkilökunnan laatimiin rastikysymyksiin.

Lapset itse pitivät rastitehtäviä ja niiden tekemistä ja purkamista yhdessä muiden lasten ja ohjaajien kanssa pääosin hyvänä ja heitä hyödyttävänä kuntoutukseen liittyvänä menetelmänä.

Rasteihin tai niiden tekemättä jättämiseen liittyy kuitenkin seuraamuksia, jotka muistuttavat rangaistuksia, tai joista pitäisi tehdä lastensuojelulain mukainen rajoittamista koskeva päätös.

Keskusteluissa henkilökunnan ja lasten kanssa ilmeni, että mikäli lapsi saa huonosta käytöksestä tai sääntöjen rikkomisesta rastin 24 tuntia ennen sovitun kotiloman alkua, peruutetaan sovittu loma ja muu yhteydenpito. Päätöstä yhteydenpidon rajoittamisesta ei kuitenkaan tehdä. Tällainen kotilomien peruuttaminen edellyttää lastensuojelulain mukaista päätöksentekoa ainakin silloin, jos lapsi tai muu asianosainen (esimerkiksi lapsen huoltaja tai tapaamiseen oikeutettu muu läheinen) vaatii päätöstä.

Laitoksen johtajan mukaan ”Rasteilla ei ole peruttu tällä hetkellä yhtäkään kotiharjoittelua. Sosiaalityöntekijän kanssa on keskusteltu arjen sujumattomuudesta ja keinoista saada arki toimimaan. Eikä yhteydenpitoa ole rajoitettu missään vaiheessa perheeseen tai muihin läheisiin. Kotiharjoittelu on peruttu kaksi kertaa laitoksen aukioloaikana ja tuolloin päätöksen teki sosiaalityöntekijä, koska nuori oli juonut itsensä humalaan käsidesillä ja puhalsi yli yhden promillen sekä oli sanallisesti uhannut tappaa yhden ohjaajan ja toinen nuori oli karannut laitoksesta ja käyttänyt karkureissulla huumeita. Kotiharjoittelu siirtyi viikolla eteenpäin, jotta nuori ehtii käsitellä ”retkahduksen”. Tällöin myöskään vanhemmat eivät halunneet lasta suunnitellulle kotiharjoittelulle, koska nuori oli käyttänyt päihhteitä. Kotiharjoittelua ei kuitenkaan peruttu 24h ennen sen suunniteltua alkamista. Toisen nuoren kohdalla alettiin valmistella huostaanottoa ja pidettiin kiireellinen as-palaveri nuoren asioissa, jossa sovittiin uudet kotiharjoittelut ajankohdat. Laitoksen työntekijät keskustelevat aina sosiaalityöntekijän kanssa kaikista nuorta koskevista asioista ja poikkeavasta käytöksestä ja päätökset kotiharjoittelua koskien tekee aina sosiaalityöntekijä. Nuoren vanhemmat saivat käydä juniorissa vierailulla ja puhelin yhteys säilyi nuoren, vanhempien ja muiden läheisten kanssa normaalisti.”

Rasteihin liittyy myös muita seuraamuksia. Esimerkiksi tarkastushetkellä lapset eivät olleet saaneet katsoa moneen päivään televisiota eräiden lasten huonon käytöksen johdosta. Lapset pitivät seuraamusta epäoikeudenmukaisena ja kohtuuttomana. Television katsomisen rajoittaminen kuvatulla tavalla muistuttaa kasvatuksen sijasta enemmän rangaistusta. Lisäksi seuraamus kohdistui kaikkiin sijoitettuihin lapsiin (eli myös niihin lapsiin, jotka eivät olleet käyttäytyneet huonosti), ja oli siten joukkorangaistuksen luonteinen.

Laitoksen johtajan mukaan ”Työntekijät olivat tehneet tämän päätöksen tilanteessa, jossa kaikki nuoret olivat iltaisin jo viikon ajan olleet levottomia ja tottelemattomia sekä iltapalat eivät iltaringit olleet sujuneet olleenkaan kenenkään nuoren osalta. Työntekijät tietävät rangaistuksen ja kasvatuksen eron sekä joukko sanktioin olevan kiellettyä. Päihderiippuvaiselle ja ADHD nuorelle televisio on ärsyke mikä laukaisee usein unettomuuden sekä levottomuuden ja kykenemättömyyden toimia normaaleissa arjen askareissa. Kun television katselu aiheuttaa ärsykkeen mikä johtaa levottomuuteen päihderiippuvaiselle tämä usein tarkoittaa ”retkahdus” riskiä, koska juuri levottomuuden ja yliaktiivisuuden poistamiseen nämä sijoitetut nuoret ovat käyttäneet erilaisia rauhoittavia huumeita kuten kannabista ja subutexia.”

Rastien saamiseen liittyy lisäksi aina yksilökohtainen 24 tunnin mittainen television katsomisen kieltö.

Laitoksen henkilökuntaa ohjattiin keskusteluissa kiinnittämään huomiota eron tekemiseen kasvatuskeinojen, rangaistuksien ja laissa säädettyjen rajoitusten välillä.

Laitoksen johtajan mukaan ”Television katsomiskiello poistettiin työryhmän yhteisymmärryksessä tarkastuksen jälkeen. Työryhmä näki asian niin, että tilalle tuli kasvatuksellinen toimintamenetelmä, joka määräytyy työryhmän arvioin perusteella ja yksilöllisesti jokaisen nuoren kohdalla.”

Esteettömyys

Yksikön sisääntulossa on luiska ja yläkerran tilat ovat esteettömät. Tiloissa ei ole inva-wc:tä. Alakertaan ei ole mahdollista päästä esimerkiksi pyörätuolilla.

Rajoitustoimenpiteet

Yleistä

Rajoitustoimenpiteet koskevat aina yksilön jonkun perusoikeuden rajoittamista. Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä joudutaan aina välttämättömissä määrin puuttumaan joihinkin perustuslain turvaamiin lapselle kuuluviin perusoikeuksiin.

Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on arvioitava aina yksilöllisesti, missä laajuudessa on välttämätöntä puuttua kulloinkin kyseessä olevan lapsen perusoikeuksiin. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain lastensuojelulain tarkoittamissa tilanteissa ja laissa säädetyillä edellytyksillä. Rajoitustoimenpiteitä ei esimerkiksi voida käyttää kaavamaisesti toteutettuna kaikkia sijoitettuja lapsia koskevana kasvatuskeinona. Rajoitustoimenpiteitä ei saa koskaan käyttää rangaistuksena.

Rajoitustoimenpiteiden edellytykset ja käyttö tulee arvioida aina yksilökohtaisesti siten, että lapseen kohdistetaan rajoitustoimenpiteitä vain siinä määrin, kuin huostaanoton tarkoituksen toteuttaminen tai lapsen oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus välttämättä vaatii. Käytettävissä olevista toimenpiteistä on valittava lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta kulloinkin vähiten rajoittava toimenpide, ja mikäli lievemmat toimenpiteet ovat asiassa riittäviä, rajoituksiin ei saa ryhtyä lainkaan.

Rajoitustoimenpiteiden on oltava järkevässä ja kohtuullisessa suhteessa niiden käytölle asetettuun tavoitteeseen nähden. Rajoitustoimenpiteet on toteutettava aina mahdollisimman hienovaraisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittavalla ja perusoikeudet huomioivalla tavalla.

Lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä voidaan kohdistaa vain lapsiin, jotka ovat sijaishuollossa. Jos lapsi on sijoitettu laitokseen avohuollon tukitoimena, ei rajoitustoimenpiteiden käyttö ole mahdollista.

Rajoitusta vai kasvatusta

Rajoitusten käyttäminen on erotettava rajojen asettamisesta lapsen kasvatuksessa. Sen erottaminen, mikä on tavanomaista ja hyväksyttävää kasvatuksellisten rajojen asettamista lapselle

ja milloin on kysymys lain tarkoittamasta lapsen perusoikeuksien rajoittamisesta, on vaikeaa, eikä ero ole aina selkeä.

Jos kysymys on lapsen hoidosta ja huolenpidosta ja siihen sisältyvästä tavanomaisten rajojen asettamisesta, kysymys ei ole lain tarkoittamista rajoitustoimenpiteistä.

Kasvatukseen liittyvät säännöt eivät saa olla mielivaltaisia tai liiallisia. Niiden käytössä tulee aina huomioida lapsen ikä ja kehitystaso sekä muut lapsen yksilölliset tarpeet ja olosuhteet. Kasvatuksellisten keinojen tarkoitus, kesto ja intensiteetti ei voi olla sama kuin lain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden. Kysymys on aina sellaisista valinnoista, joita voidaan pitää perustellusti lapsen yksilölliseen ja tarpeenmukaiseen sijaishuollon järjestämiseen sisältyvänä kasvatuksena.

Kasvatuksellisilla rajoilla ei siis puututa lapsen perusoikeuksiin, vaan kysymys on lapsen päivittäisen hoidon ja huolenpidon järjestämisestä ja kuten edellä on todettu, lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta. Hyvään lasta yksilönä kunnioittavaan kasvatukseen luettavien sääntöjen ja rajoitusten tulee olla oikeassa suhteessa niiden tavoitteeseen. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että kasvatukselliset säännöt ja lapselle asetettavat rajat eivät saa mennä pidemmälle eivätkä kestä pidempään, kuin on välttämätöntä niiden hyväksyttävän tavoitteen toteuttamiseksi.

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä on myös kysymys hallinnollisen pakon käyttämisestä. Rajoitustoimenpiteestä on kysymys silloin, kun toimenpiteellä joudutaan puuttumaan joihinkin perustuslain lapselle turvaamiin perusoikeuksiin, kuten hänen liikkumisvapauteensa, perhe-elämän suojaan, hänen itsemääräämisoikeuteensa, vapauteensa, yksityisyyden suojaan tai omaisuuden suojaan. Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on arvioitava täyttyvätkö laissa asetetut edellytykset toimenpiteen käytölle, sekä missä laajuudessa puuttuminen lapsen perusoikeuksiin on kulloinkin hyväksyttävää.

Rajoituspäätökset

Tarkastuksella käytiin läpi laitoksessa tehdyt rajoituspäätökset. Tarkastuksella havaittiin, että laitoksessa oli tehty vain muutama liikkumisvapauden rajoituspäätös ja muutama henkilönkatsastusta koskeva päätös.

Todettiin, että henkilönkatsastus ja henkilöntarkastus tehdään säännönmukaisesti aina, kun lapsi palaa yksikköön kotilomilta. Kirjallisia päätöksiä katsastuksesta ja kirjauksia tarkastuksesta ja katsastuksesta ei kuitenkaan ollut tehty kaikissa tilanteissa. Siltä osin, kun päätöksiä oli tehty, ne olivat puutteellisesti perusteltuja. Niistä esimerkiksi puuttui lastensuojelulain tarkoittama erityinen syy tehdä henkilönkatsastus tai -tarkastus.

Laitoksen johtaja ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että ”yllä olevia rajoituksia tehdään vain, jos päihteiden käytöstä on epäily tai epäily siitä, että nuorella on esimerkiksi mukanaan huumeita tai muita päihteisiin liittyviä tarvikkeita. Työntekijät ovat saaneet maanantaina 4.12.2017 kolmen tunnin opastuksen päätösten kirjoittamiseen ja päätöksien tekemistä on harjoiteltu koko työryhmän kesken, jotta puutteelliset kohdat tulee tehtyä seuraavia päätöksiä tehdessä. Työryhmään kuuluu eri alojen ihmisiä ja lastensuojelun ammattilaiset ovat omissa töissään erilaisissa laitoksissa tehneet päätöksiä eri tavalla. Tästä tehtiin nyt junioriin yksi yhteinen ohje, että jokainen osaa tehdä päätökset oikein.”

Laitoksen johtaja ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että ”päihdekuntoutus sisältönä tarkoittaa sitä, että nuori on itse halukas kuntoutumaan sijoituksen aikana. Päihdeiden käyttöä on haastavaa todentaa, jos nuori käyttää vähäisiä määriä huumeita kerrallaan. Sosiaalityöntekijä on yleensä määrännyt nuoren käymään säännöllisesti seuloissa jo ennen sijoitusta. Sijoitusta ennen nuorelta on otettu seuloja useamman kerran ja seulat ovat näyttäneet tuolloin joillekin aineilla positiivista. Tämä on sijoituksen syy, koska päihderiippuvuus on todettu, kun nuori on antanut positiivisia seuloja tai kieltäytynyt seuloja antamasta. Tarkoituksena on, että aineen näkyvyyden poistuessa seuloista (esim. kannabis voi näkyä jopa 30 vuorokautta seuloissa, jos sitä on käytetty päivittäin ennen sijoituksen alkamista.) Kun ensimmäisen kuukauden jälkeen todetaan, että seula on puhdas ja aine poistunut kehosta seuloja ei oteta, kuin silloin kun siihen on epäily sekä on perusteltua epäillä nuoren käyttäneen päihdeitä.”

Lasten ja henkilökunnan kanssa käydyissä keskusteluissa ilmeni, että lapselle saapuva posti tarkastetaan aina. Päätöksiä postin tarkastamisesta ei kuitenkaan ollut tehty. Myöskään kirjauksia lapsen asiakasasiakirjoihin ei ollut tehty.

Laitoksen johtajan mukaan ”Nuoren postia ei tarkasteta eikä siihen kosketa. Nuori avaa itse postit, jotka on osoitettu hänelle. Nuori näyttää itse kirjekuoren, että se tyhjä, kun hän on ottanut siellä olevan sisällön itselleen. Nuoren postia ei lueta eikä sitä tutkita tai tarkasteta työntekijän toimesta.”

Tarkastuksella katsotuista rajoituspäätöksistä puuttui tieto päätöksentekijän virka-asemasta. Lisäksi päätöksistä jäi epäselväksi, miten päätöksentekoon oikeutettu laitoksen työntekijä määräytyy. Esimerkiksi erään liikkumisvapauden rajoittamista koskevan päätöksen oli tehnyt ja allekirjoittanut laitoksessa työskentelevä ohjaaja.

Laitoksen johtaja ilmoitti, että ”työntekijöille on tehty delegointipäätös koskien rajoitustoimenpiteitä ja niiden tekemistä. Tästä virheellisestä kirjauksesta työntekijät ovat saaneet tarkentavaa koulutusta ohjeistukset 4.12.2017.”

Päätöksiin liitetyistä valitusosoituksista puuttui lisäksi toimivaltaisen hallinto-oikeuden osoite, milloin päätös oli annettu tiedoksi ja milloin asianosaista oli kuultu päätöksestä/milloin asianosaisten mielipide oli selvitetty. Kuulemisen/mielipiteen sisältö tulisi myös ilmetä tehdystä päätöksestä.

Laitoksen johtajan mukaan ”tästä asiasta olemme olleet yhteydessä sähköiseen kirjausjärjestelmä Nappulaan ja lisänneet valitusoikeus kaavakkeen rajoitustoimenpiteisiin Nappulaan. Tämä asia myöskin korjattu 4.12.2017.”

Päätösten sisällöllinen selvittäminen lapsille ja päätösten tiedoksianto

Lapsia ja henkilökuntaa kuultaessa ilmeni, että lasta koskevia laitoksessa tehtyjä kirjallisia rajoituspäätöksiä ei annettu lapselle itselleen, mutta päätös käytiin lapsen kanssa suullisesti läpi. Lapsilla ei ollut tietoa siitä, missä päätökset säilytettiin. Kuulluilla lapsilla ei heidän kertomansa mukaan ollut selvää kuvaa myöskään siitä, millä tavoin päätökseen tyytymättömällä olisi mahdollisuus reagoida päätökseen (esimerkiksi valittaa). Henkilökunnan mukaan lapsille ei ole päätöksen tiedoksiannon yhteydessä kerrottu heidän oikeudestaan valittaa päätöksestä ja saada itselleen riittävää oikeusapua.

Laitoksen johtajan mukaan ”nuori on saanut päätöksen itselleen ja päätös on käyty jokaisen nuoren kanssa läpi ja nuoren mielipide rajoitustoimenpiteeseen on selvitetty. Nuoret ovat täysin tietoisia siitä, että jos hän ei halua säilyttää päätöstä itsellään omassa huoneessa hän voi antaa päätöksen omaan kansioon toimistoon. Nuoret eivät myöskään ole vastustaneet pää-

töksien tekemistä ja he ovat kertoneet, että esimerkiksi kun nuori on hatkannut tai käyttänyt päihteitä rajoitustoimenpide on ollut heidän mielestä tarpeen ja tullut ihan oikeasta asiasta. Kansio on lukkojen takana. Kaikki työntekijät eivät välttämättä ole muistaneet kertoa valitusoi-keudesta nuorelle, koska laitos on ollut avoinna vasta kolme kuukautta ja myös työntekijöillä on paljon uutta asiaa opittavanaan. Tämä asia selvitetty myös työntekijöille 4.12.2017.”

Sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:ssä on säädetty viranomaiselle kuuluvasta selvitysvelvollisuudesta. Mainitun säännöksen mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä sosiaalihuollon asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Säännöksen mukaan selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Sosiaalihuollon asiakaslain tarkoittama viranomaiselle kuuluva selvitys- ja tietojenantovelvollisuus turvaa sosiaalihuollon asiakkaalle oikeuden saada ymmärrettävällä tavalla tietoja palvelujärjestelmistä ja häntä koskevista seikoista, joiden avulla hän pystyy muodostamaan oman käsityksen asiasta ja ilmaisemaan oman mielipiteensä hänelle esitetyistä vaihtoehdoista tai häntä koskevista ratkaisuista.

Lastensuojelulain 5 §:ssä on säädetty lapsen ja nuoren mielipiteen ja toivomusten huomioon ottamisesta. Säännöksen mukaan lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä tai lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen sijaishuoltopaikan velvollisuutena on edistää lapselle kuuluvien tiedollisten oikeuksien toteutumista. Lapsella tulee olla aina hänen iästään riippumatta oikeus saada tietoa mm. siitä, minkälaisia oikeuksia ja velvollisuuksia viranomaisella tai viranomaisen toimeksiannosta toimivalla esimerkiksi lastensuojelulaitoksella on, millä tavoin lapsi pystyy esittämään omia näkemyksiään ja käsityksiään, mikä merkitys niillä asiassa on ja ennen kaikkea mitä oikeuksia lapsella itsellään asiassa on.

Lapselle on tärkeää se, että hän voi aidosti tuntea osallistuvansa itseään ja omaan elämäänsä vaikuttavia päivittäisiä asioita koskevaan päätöksentekoon. Tärkeää on, että lasta kuullaan hänen ikä- ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla, lapsi saa osallistua itseään koskevien palvelujen suunnitteluun ja niiden toteuttamiseen ja että lasta kannustetaan esittämään asiassa omia käsityksiään ja mielipiteitään. Toisaalta lasta ei saa pakottaa mielipiteiden esittämiseen tai keskusteluun, koska kysymys on lapselle laissa säädetystä oikeudesta. Lapselle on kuitenkin aina annettava riittävästi tietoa viranomaisen ja laitoksen velvollisuuksista, lapsen oikeuksista sekä sosiaalityöntekijän tehtävistä ja roolista lapsen asioista päätettäessä.

Laitoksen johtajan mukaan ”Villa juniorissa nuori on mukana omissa palavereissa, kaikissa keskusteluissa, jotka käydään koskien hänen asioitaan sosiaalityöntekijän kanssa. Nuori on mukana suunnittelemassa oman kuntoutussuunnitelman, kotiharjoittelut, koulunkäynnin ja muut häntä koskevat asiat. Näissä suunnittelua koskevissa palavereissa nuori on aina mukana päättämässä omista asioistaan ja saa vaikuttaa niihin. Villa Juniorin kuntoutus pohjautuu elämänhallintaan ja itsenäistymiseen sekä päihteettömään elämään. Siksi on eriarvoisen tärkeää, että nuori on vaikuttamassa ja kertomassa omat näkökulmat asioista, kun hänestä puhutaan. Nuori saa positiivisia kokemuksia ja luottamusta asioiden hoitoon ja epävarmuus kariesee, jolloin kotiutumisieheessä on helpompaa aloittaa esimerkiksi itsenäinen elämä omassa kodissa.”

Päätöksen tiedoksiannosta ja tiedoksiantotavoista on säädetty hallintolain (434/2003) 54–63 §:ssä. Viranomaisen on hallintolain 54 §:n 1 momentin mukaan viipymättä annettava tekemänsä päätös tiedoksi asianosaiselle ja muulle tiedossa olevalle, jolla on oikeus hakea siihen oikaisua tai muutosta valittamalla. Säännöksen 3 momentin mukaan *asiakirja annetaan tiedoksi alkuperäisenä tai jäljennöksenä*. Jos tiedoksi annettavaan asiakirjaan on liitetty asian käsittelyssä kertyneitä asiakirjoja, joita ei voida luovuttaa vastaanottajalle, viranomaisen on varattava tälle tilaisuus tutustua asiakirjoihin viranomaisen tai haastemiehen luona.

Laitoksen päätösten tiedoksiantokäytännöstä (siis siitä, ettei lapselle anneta omaa alkuperäistä päätöstä tai sen jäljennöstä) saattaa seurata edellä sanotun lisäksi, että rajoitustoimia koskevat päätökset eivät saavuta lainvoimaa. Tämä merkitsee sitä, että päätösten valitusaika ei kulu umpeen, ellei päätöstä valitusosoituksineen ole annettu tiedoksi.

Lapselle tulisi aina antaa rajoituspäätös alkuperäisenä tai kopiona, ja päätöksen luovuttaminen merkitä lasta koskeviin asiakirjoihin. Jos lapsi kieltäytyy ottamasta vastaan päätöstä, tulisi lapselle ilmoittaa, että päätöstä tai sen kopiota säilytetään hänen lukuunsa asumisyksikön tiloissa tai lapselle nimetyn omahoitajan ilmoittamassa paikassa, josta lapsi saa sen aina halutessaan. Asia merkitään lasta koskeviin asiakirjoihin. Ainakin valitusaikana päätöstä tulee säilyttää siten, että se on nopeasti saatavissa, jos lapsi sitä pyytää.

Lapsen oikeusturvan takaamiseksi lapselle voitaisiin antaa kopio päätöksestä silloinkin, kun lapsi ei halua alkuperäistä päätöstä itselleen. Tämä mahdollistaa sen, että hän voi myös myöhemmin rauhassa tutustua päätökseen ja sen perusteluihin ja siihen liitettyyn muutoksenhakuohjaukseen.

Lapselle on siis riittävän tarkasti kuvattava se, miksi asiassa on päädytty rajoitustoimenpiteeseen, mikä on toimenpiteen tarkoitus ja sen kesto. Lapselle on selvitettävä, mitä rajoitus hänen kohdallaan tosiasiasissa merkitsee ja miten hän voi toimia, jos hän on erimielttä esimerkiksi rajoituksen perusteista, kestosta tai muusta rajoitukseen liittyvästä seikasta. Mikäli lapsi on tyytymätön rajoituspäätökseen, on lasta ohjattava mahdollisen valituksen tekemisessä. Tämä asia kuuluu laitokselle ja erityisesti myös lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Laitokselle ei kuulu valitusperusteiden arvioiminen, mutta lasta on autettava ilmoittamaan itse ne syyt ja perusteet, joiden perusteella lapsi katsoo päätöksen olevan virheellinen. Lapsi on tarvittaessa ohjattava riittävän oikeudellisen avun, esimerkiksi yleisen oikeusavun, piiriin.

Laitoksen johtajan tarkastuksen jälkeen kertoman mukaan ”lapsi saa itselleen päätöksen, lukee sen ja pitää itsellään joko omassa huoneessa tai antaa sen säilytykseen omaan kansioon lukolliseen kaappiin ja sijoituksen päätyttyä hän saa itselleen kaikki paperit.”

Rajoitustoimenpiteiden kirjaaminen

Tarkastuksella havaittiin, että tehdyt kirjaamismerkinnät rajoituksista olivat puutteellisia tai puuttuivat kokonaan. Laitoksen henkilökuntaa ohjattiin keskusteluissa kirjaamismerkintöjen tekemiseen ja heille korostettiin kirjaamismerkintöjen merkitystä sijaishuollon järjestämisessä.

Laitoksen johtaja ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että ”kirjaamismerkintöjä ja niiden merkitystä on 4.12.2017 käyty läpi työryhmän koulutuksessa ja työntekijät ovat tehneet harjoituskappaleita rajoituspäätöksistä. Työntekijät saavat jatkossa säännöllisesti koulutusta, jotta samankaltaisilta puutteellisilta merkinnöiltä tullaan välttymään.”

Lastensuojelulain 74 §:n mukaan rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi on lastensuojelulaitoksen asianmukaisesti kirjattava käyttämänsä rajoitustoimenpiteet. Kirjaamisen tulee sisältää rajoitustoimenpiteen kuvaus, toimenpiteen peruste ja kesto,

toimenpiteestä päättäneen, sen käytännössä toteuttaneen ja siinä läsnä olleen henkilön nimi sekä tarvittaessa säännöksissä tarkoitettu erityinen syy. Lisäksi on mainittava toimenpiteen mahdollinen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan.

Kirjaamisessa on myös mainittava, miten lasta on kuultu ennen rajoitustoimenpiteestä päättämistä tai sen toteuttamista ja lapsen mielipide asiasta. Kirjaamisten sisältö on lähetettävä tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuukausittain. Lapsen kanssa tulee riittävästi keskustella häneen kohdistettujen rajoitustoimenpiteiden syistä ja mahdollisista vaikutuksista hoito- ja kasvatussuunnitelmaan ja asiakassuunnitelmaan.

Laitoksen johtajan ilmoituksen mukaan ”työntekijät saaneet asiasta koulutusta ja ohjeistusta 4.12.2017. Edellisen kerran asiaa on käyty läpi perehdytys viikolla syyskuussa ja aina silloin arjessa, kun työntekijä on tarvinnut apua. Työntekijöitä koulutetaan jatkossa säännöllisesti, jotta samankaltaisilta virhemerkinnöiltä tai puutteellisilta kirjauksilta tullaan jatkossa välttymään.”

Yhteydenpidon (LSL 62 §) ja liikkumisvapauden rajoittaminen (LSL 69 §)

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin saadaan lastensuojelulain 63 §:ssä tarkoitettulla päätöksellä rajoittaa, jos yhteydenpidosta ei ole voitu 30 §:ssä tarkoitettussa asiakassuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheistensä kanssa.

Lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä ja jos se on lapsen edun mukaista, asettaa määrääjäksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista.

Lapsen yhteydenpidosta sovitaan asiakassuunnitelmassa tai lastensuojelulain mukaan ”muutoin”. Esimerkiksi kotilomista ja niiden ajankohdista voidaan siis sopia yksityiskohtaisestikin asiakassuunnitelmissa. Käytännössä asiakassuunnitelmassa sovitaan kuitenkin yhteydenpidon (lomien) puitteista ja tarkempi sopiminen ajankohdista tapahtuu yhteistyössä sosiaalityöntekijän, vanhempien ja lapsen kesken.

Lapsen lomista (laitoksen käyttämän ilmaisun mukaan ”kotiharjoittelusta”) sovitaan (laitoksen mukaan anotaan) lapsen omahoitajan kanssa. Edellytyksenä kotilomalle lähtemiselle on, että lapsen seulat ovat kyseisenä aamuna puhtaat, hänellä ei ole rasteja ja että lapsi on laatinut laitoksen vaatiman ”kotiharjoittelusuunnitelman” ja se on hyväksytty laitoksen henkilökunnan toimesta.

Laitoksen johtajan ilmoituksen mukaan ”Kotiharjoittelua ei anota. Kotiharjoittelusuunnitelma kuuluu arjen /elämän hallintaan. Suunnitelma on tärkeä osa päihdekuntoutusta ja päihderiippuvuuden hoitoa. Edellytyksenä kotilomalle on, että kuntoutus on edennyt sovitusti kuntoutusuunnitelman ja kasvatus- ja hoito suunnitelma mukaisesti.”

Lastensuojelulain mukaan lapsen sijaishuollosta, sijaishuollon järjestämisestä ja sen sisällöstä sekä lapsen oikeudesta yhteydenpitoon päättää sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Lapselle nimetyn sosiaalityöntekijän yhtenä laissa säädettyinä tehtävänä on vastata lapsen yhteydenpidon toteuttamisesta ja tämän lapselle kuuluvan oikeuden edistämisestä. Lapsen yhteydenpidosta (kotilomista) päättämistä ei voida siirtää sijaishuoltoa antavalle lastensuojeluyksikölle.

Keskusteluissa ja lapsia kuultaessa ilmeni, että mikäli lapsen liikkumisvapautta rajoitettiin, ei samalle ajalle sovittuja lomajaksoja toteutettu. Kirjallista päätöstä yhteydenpidon rajoittamisesta ei kuitenkaan ole tehty. Laitos katsoi liikkumisvapauden rajoittamista koskevan päätöksen sisältävän myös lomien peruuntumisen.

Jos kysymys on lapselle vahingollisten siteiden ja yhteyksien katkaisemisesta, saattaa rajoitustoimenpiteenä tulla kysymykseen päätös liikkumisvapauden rajoittamisesta, ja tämän lisäksi myös yhteydenpidon rajoittamisesta. Jos lapsen liikkumisvapautta on rajoitettu ja samalla tosiasiallisesti rajoitetaan lapsen oikeutta jo aiemmin sovittuun yhteydenpitoon, tulee asiassa kuitenkin erikseen arvioida edellytykset yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen tekemiselle.

Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös on tehtävä myös sellaisissa tilanteissa, joissa esimerkiksi kotilomasta tai muusta yhteydenpidosta ei ole sovittu asiakassuunnitelmassa tai muutoin, ja lapsi tai muu asianosainen vaatii yhteydenpitoa, mutta siihen ei voida suostua.

Keskusteluista ilmeni, että lapsia laitokseen sijoitettaessa lapset eivät päässeet kotilomille 1–2 kuukauteen. Tarkoituksena on kiinnittää lapset laitokseen ja kuntoutumisjaksoon. Mainittu ”rauhottumisaika” koski kaikkia sijoitettuja lapsia. Lastensuojelulaki ei tunne tällaista rauhoittumisaikaa. Mikäli menettelyllä kavennetaan tai rajoitetaan lapsen oikeutta yhteydenpitoon, on asiasta tehtävä yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös.

Laitoksen johtajan mukaan ”päihderiippuvaisella nuorella on usein vieroitusoireita sekä henkisiä, että fyysisiä. Näiden lisäksi arkirytmii puuttuu kokonaan ja arjen rutiineista ei ole nuorella mitään käsitystä. Päihteet ovat ohjanneet nuorten arkea. Usein myös kotoa sijoitettujen nuorten ongelma on se, että vanhemmilla ei ole keinoja pärjätä arjessa nuoren kanssa. Sama pätee laitoksesta tulleisiin nuoriin, koska edelliset laitokset eivät ole voineet vastata päihderiippuvuuden hoitoon. Kun nuori sijoitetaan Villa Junioriin käydään nuoren, sosiaalityöntekijän ja huoltajien kanssa keskustelu siitä, missä vaiheessa nuoren on hyvä aloittaa kotiharjoittelut/kotilomat ja milloin vanhemmat ovat valmiita ottamaan nuoren kotiin. Kyseessä ei ole yhteydenpidon rajoitus eikä ”rauhottumisaika” vaan aika jolloin nuori kuntoutuu henkisesti ja fyysisesti siihen kuntoon, että kotona olemisen on mahdollista.”

Henkilökunnan ja lasten kanssa käydyistä keskusteluista ilmeni, että lapsilla ei ollut oikeutta käyttää omaa puhelinta laitoksessa. Tällainen menettely saattaa edellyttää yhteydenpidon rajoittamispäätöksen tekemistä, tai jos puhelin otetaan sijoituksen alussa laitoksen haltuun, se edellyttää lastensuojelulain 65 §:n mukaista päätöstä haltuunotosta.

Keskusteluissa henkilökunnan ja lasten kanssa ilmeni, että lapsen oikeutta pitää yhteyttä puhelimitse laitoksen ulkopuolisiin henkilöihin oli rajoitettu siten, että lapsi sai soittaa vain tietyille ”soittolistalla” määritellyille henkilöille. Puhelut muille henkilöille olivat kiellettyjä, eikä saapuvia puheluita listan ulkopuolisilta henkilöiltä yhdistetty lapselle. Puhelujen kesto oli rajoitettu (max. 10 minuuttia). Menettely saattaa edellyttää yhteydenpidon rajoittamista koskevaa päätöstä.

Laitoksen johtajan mukaan ”Nuori käyttää puhelinta silloin kun hän kokee sen tarpeelliseksi. Hän voi soittaa kotiin vanhemmille, mutta kuitenkin pääsääntöisesti päiväohjelman ulkopuolella tai niiden välissä. Nuorella ei ole olemassa soittolistaa vaan hän saa soittaa kaikille läheisille, jotka tukevat nuorta kuntoutuksessa ja ovat hänelle turvallisia henkilöitä.”

Edelleen keskusteluista henkilökunnan ja lasten kanssa ilmeni, että lapsen käyttäessä laitoksen puhelinta, henkilökunta on lapsen vieressä kuunnellen sitä, mitä lapsi puhuu. Tällainen menettely edellyttää yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen tekemistä.

Laitoksen johtajan mukaan ”Nuori puhuu puhelimesta esimerkiksi omassa huoneessa, olohuoneessa tai keittiössä ja jos hän tarvitsee rauhan puhua hän saa sen. Kenenkään puheluiden sisältöjä ei kuunnella. Työntekijä on läsnä silloin kun siihen on tarvetta ja nuori itse pyytää työntekijää olemaan läsnä.”

Lapsi ei keskustelujen mukaan saa laitoksessa ollessaan tavata muita, kuin erikseen määritellyjä ja sovittuja hänelle läheisiä henkilöitä, yleensä lähimpiä perheenjäseniä. Lapsi ei saanut tavata kuntoutuksen aikana esimerkiksi tyttö- tai poikaystävänsä tai muita kavereita. Menettely saattaa edellyttää yhteydenpidon rajoittamista koskevaa päätöstä.

Sijoitetuilla lapsilla on mahdollisuus käyttää laitoksen tietokonetta. Henkilökunta käyttää samaa tietokonetta muun muassa sijoitettujen lasten asiakasasiakirjojen laatimiseen ja ylläpitämiseen, mikä tarkoittaa, että lapsi saattaa saada haltuunsa hänelle kuulumatonta tietoa tietokonetta käyttäessään.

Tietokone on sijoitettu pieneen henkilökunnan käytössä olevaan ahtaaseen toimistoon. Tietokoneen edessä on kaksi tuolia ja lapsen käyttäessä tietokonetta laitoksen henkilökuntaan kuuluva ohjaaja istuu lapsen vieressä. Jos lapsi esimerkiksi lukee sähköpostejaan, on ohjaajalla suora näköyhteys siihen, kuka on lähettänyt viestin lapselle, kenelle lapsi lähettää viestejä ja mikä on lapsen saaman tai lähettämän viestin sisältö. Tosiasiassa lapsen perustuslaissa suojattu oikeus luottamuksellisen viestin salaisuuteen voi siis vakavasti vaarantua. Tällainen menettely saattaa edellyttää yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen tekemistä.

Laitosta ohjattiin hankkimaan erillinen tietokone sijoitettujen lasten käyttöön. Tällöin riskiä asiakastietojen kulkeutumisesta lapsen tietoon ei ole.

Laitoksen johtaja ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että oma tietokone on hankittu lapsille.

Muut rajoitukset

Lastensuojelulain 65 §:n 3 momentin mukaan laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä todennäköisesti vakavasti haittaavat muut kuin 1 momentissa tarkoitetut aineet ja esineet. Haltuunotosta tekee päätöksen laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Toimenpidettä ei saa jatkaa pidempään kuin se säännöksessä mainitusta syystä ja lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta on välttämätöntä.

Keskusteluissa ilmeni, että laitos oli ottanut haltuun muun muassa lapsen kirjoja palauttamatta niitä lapselle välittömästi. Asiasta ei ollut tehty lastensuojelulain mukaista päätöstä.

Laitoksen johtaja ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että ”kirjat jotka sisältävät päihdemaailmaan kuuluvaa sisältöä, eivät ohjaa tai tue nuorta kuntoutumaan päihderiippuvuudesta, vaan nuori hakee kirjoista ”fiiliksiä” joita voivat olla esimerkiksi ”vetohalut” ja ”piikkihimo”. Tämän takia työntekijä arvioi onko kirja sellaista luettavaa mikä ei aiheuta nuorelle ”retkahdus” riskiä.”

Laitoksen sääntöjen mukaan lapselta voidaan ottaa haltuun muun muassa puukot, kirveet, ruiskut, neulat, tv:t, tietokoneet, tabletit, pelikonsolit, kamerat, rikoslehdet, energiajuomat, varastetut tavarat sekä huumeiden käyttöön liittyvä materiaali (liput, kirjat, lehdet, musiikki, vaatteet).

Laitoksen johtajan mukaan ”Kameroita ei ole yksityisyydensuojan takia. Huumeidenkäyttöön liittyviä välineitä ei voi olla, koska tällöin käyttö mahdollistuu ja vaarantaa nuoren oman ja muiden terveyden vakavasti.”

Lapsen rahavarojen säilyttäminen

Laitoksen sääntöjen ja käytäntöjen mukaan lapsi antaa rahansa laitoksen säilytettäväksi. Laitokselta puuttui kokonaan lapsen varoja koskeva kirjanpito. Kirjanpitoa ei ollut myöskään varojen käytöstä.

Laitoksen johtajan mukaan ”aikaisemmin työntekijöillä oli tieto nuoren antamasta raha määrästä, jonka nuori on luovuttanut lukkojen taakse toimistoon omaan koriin, jossa luki nuoren nimi. Nuorelle on annettu rahaa säilöstä silloin kun hän on sitä pyytänyt. Kauppaostosten jälkeen kysytty paljonko rahaa oli kulunut ja haluaako vieläkin säilyttää rahoja toimistossa. Tarkastuksen jälkeen jokaisen nuoren koriin on tehty heille oma kirjanpito raha määrästä.”

Aluehallintovirasto tulee selvittämään asiaa laitoksen kanssa tarkemmin.

Lapsen oikeus omaan sosiaalityöntekijään

Lastensuojelulain 53 §:n mukaan lapselle on aina järjestettävä riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää. Säännös oikeuttaa lapsen tapaamaan omaa työntekijäänsä muiden läsnä olematta ja keskustelemaan itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista työntekijänsä kanssa.

Laitoksen johtajan mukaan ”Nuori saa tavata sosiaalityöntekijää niin usein kun se on mahdollista ja nuorella on mahdollisuus soittaa sosiaalityöntekijälle aina kun hän sitä pyytää.”

Henkilökunnan mukaan yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa on sujunut hyvin ja suurin osa sosiaalityöntekijöistä on käynyt yksikössä.

Lapsia kuultaessa ilmeni, ettei kaikilla lapsilla ollut tietoa sijoituksensa kestosta, sen jatkosta Villassa tai mikä olisi lapselle mahdollinen muu jatkosijoituspaikka. Lapsilla ei ollut myöskään tietoa siitä, milloin lapsi voisi päästä takaisin kotiin.

Yksi lapsista oli lähellä täysi-ikäistymistä. Hänellä ei ollut tietoa siitä, miten hänelle kuuluva jälkihuolto järjestetään, eikä sitä ollut vielä aloitettu suunnittelemaan.

Sijoituksesta, sijoituksen vaihtoehdoista, mahdollisesta kotiuttamisesta sekä jälkihuollon järjestämisestä sovitaan tarkemmin lapsen asiakassuunnitelmassa tai jälkihuoltosuunnitelmassa. Epäselväksi jäi, millä tavoin lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät ovat huolehtineet kyseisten asioiden suunnittelemisesta ja toteuttamisesta, ja millä tavoin lapsille on annettu tietoja hänen elämänsä liittyvistä tärkeistä asioista.

Laitoksen johtajan mukaan ”Jälkihuolto kuuluu villa juniorin työnkuvaan siltä osin, että annamme tue tarpeesta lausunnon ja teemme nuorelle jälkihuollon suunnitelman yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Jälkihuollon järjestää kunta jonne nuori kotiutuu.”

Toimenpiteet

Oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että julkisen tehtävän hoitamisessa noudatetaan lakia. Tässä tehtävässään hänen on erityisesti valvottava perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin kiinnitti laitoksen huomiota lastensuojelulaissa säädettyihin lapsen oikeusturvan toteuttaviin menettelytapoihin, rajoitustoimenpiteitä koskevaan päätöksentekovelvollisuuteen ja niitä koskevaan kirjaamisvelvollisuuteen. Apulaisoikeusasiamies korosti rajoitustoimenpiteiden ja hyväksyttävien kasvatustoimenpiteiden eroa.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti laitoksen huomiota lapsen saaman luottamuksellisen viestin suojan toteuttamiseen.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti vielä laitoksen huomiota huolelliseen menettelyyn ja kirjanpitoon lapselle kuuluvien varojen käsittelyssä.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti lapsia Villa Junioriin sijoittaneiden kuntien huomiota niiden velvollisuuteen valvoa rajoitustoimenpiteiden käyttöä.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti sijoittajakuntien huomiota myös niiden velvollisuuteen huolehtia sijoituksen päätyttyä tarpeenmukaisen sijaishuoltopaikan järjestämisestä, jälkihuollon suunnittelusta ja järjestämisestä sekä Villa Junioriin sijoitetun lapsen keskeytyneiden opintojen jatkamismahdollisuuksien selvittämisestä.

Apulaisoikeusasiamies päätti lähettää pöytäkirjan Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastolle siinä tarkoituksessa, että aluehallintovirasto selvittäisi:

- 1) Millä tavoin lasten opinnot ja mahdollinen perusopetus järjestetään sijoituksen aikana.
- 2) Millä tavoin lasten rahavaroja säilytetään Villa Juniorissa ja miten laitos seuraa rahojen nostamista lapsen käyttöön.
- 3) Millä tavoin tarkastuksella rajoitustoimenpiteistä esitetyt havainnot on otettu huomioon laitoksen säännöissä ja käytännöissä.

Pöytäkirja lähetetään tiedoksi laitokseen lapsia sijoittaneille kunnille: Lohja, Sulkava, Masku, Tuusula, Kuopio ja Kauhajoki.

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin määräyksestä ilmoitan vielä, että sijoittajakuntien tulee antaa pöytäkirja tiedoksi Villa Junioriin sijoitettujen lasten vastuusosiaalityöntekijöille. Lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden tulee omalta osaltaan keskustella pöytäkirjan sisällöstä sijoitetun lapsen kanssa.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Riikka Jackson
esittelijä